

Slavko BURZANOVIĆ*

POSJETA CRNOGORSKOG KNJAZA NIKOLE ITALIJI 1873. GODINE I PITANJE CRNOGORSKE NEZAVISNOSTI

Sažetak: Posjeta knjaza Nikole kralju Viktoru Emanuelu II u Rimu u proljeće 1873. godine nametnula je italijanskoj diplomatiji potrebu da se izborom protokola knjaževog prijema u Kvirinalu posredno odredi i prema međunarodnom statusu crnogorske države i njenog vladara. U italijanskoj diplomatiji postojala je svijest o faktičkoj nezavisnosti crnogorske države, ali nije postojao interes da Italija bude među prvim velikim evropskim državama koja će bilo kojim formalnim i političkim činom doprinijeti afirmisanju crnogorske nezavisnosti. Kralj Viktor Emanuel II primio je crnogorskog knjaza kao privatnu ličnost. Posjeta knjaza Nikole Italiji predstavljala je značajan diplomatski uspjeh Crne Gore koji je za jednu od posljedica imao i akreditovanje Bernarda Berija u novembru 1873. godine za italijanskog konzularnog predstavnika u Crnoj Gori.

Ključne riječi: *Italija, Crna Gora, crnogorska nezavisnost, Nikola Petrović Njegoš, crnogorsko-italijanski odnosi, diplomatija*

Pitanje crnogorskog suvereniteta pred italijanskom političkom javnošću dotakao je prvi put ministar spoljnih poslova Đakomo Durando na sjednici parlamenta od 20. jula 1862. godine, odgovarajući na interpelaciju o italijanskoj spoljnoj politici.¹ Bilo je to u vrijeme vrlo dramatičnih dešavanja u Crnoj Gori, koju su u sukobu sa nadmoćnim turskim snagama od potpunog vojničkog sloma spasile velike sile svojom diplomatskom intervencijom u Carigradu.² Ministar Durando izbjegao je da se odredi u pogledu crnogorske nezavisnosti, naglašavajući da u evropskoj diplomatiji ne postoji konsenzus o ovom pitanju, te da ga nijesu postigli predstavnici pet velikih evropskih sila ni povodom crnogorsko-

* Slavko Burzanović, Istorijski institut Podgorica

¹ *Atti parlamentari, Camera dei deputati*, „Tornata del 20 luglio 1862”, Roma, 1862, str. 3447, 3458–3460.

² Up. Branko Pavićević, *Crna Gora u ratu 1862. godine*, Beograd, Istorijski institut — Prosveta, 1963.

turskog sukoba 1858. godine. Kraljevina Sardinija, čiji je politički sukcesor bila Kraljevina Italija, bila je odsutna u koncertu velikih sila, što je faktički derogiralo njenu ulogu kao garanta integriteta Osmanskog carstva. Durando je, međutim, u svom govoru ignorisao ovu činjenicu, ističući kako Italija nepokolebljivo brani pomenuto pravo dato odlukama Pariskog mirovnog kongresa 1856. godine.³

Pitanje crnogorske nezavisnosti knjaz Nikola je 1873. godine nametnuo evropskoj javnosti na neuobičajen način. Umjesto upada crnogorskih četa u Hercegovinu ili neku drugu susjednu oblast, knjaz je iskoristio održavanje velike *Međunarodne izložbe* u Beču da se na njoj pojavi kao samostalni vladar i to demonstrira u ceremonijalnim i diplomatskim manifestacijama. Glavnu podršku u realizaciji svog plana imao je u Austrougarskoj i Rusiji.⁴ Odlazak i povratak crnogorskog knjaza na bečku izložbu pretvorio se u dvomjesečnu političku turneju koja je počela njegovim odlaskom u Italiju, gdje je pozvan da posjeti rusku caricu Aleksandru Aleksandrovnu Romanov i prestolonasljednika Aleksandra koji su neko vrijeme boravili u Sorentu. Carski dvor poslao je za knjaza posebni brod, ukazavši mu počasti koje su zaintrigirale evropsku javnost.⁵ Želja crnogorskog knjaza da tokom putovanja po Italiji posjeti Rim i sretne kralja Viktora Emanuela II pred italijanske vlasti postavila je pitanje diplomatskog tretmana ove posjete. Znatno ranije, 7. februara 1872, ovo pitanje otvorio je zapravo veliki vezir Mahmut-paša pozivom Crnoj Gori da, kao sastavni dio Osmanskog carstva, naredne godine učestvuje na svjetskoj izložbi u Beču. Knjaz Nikola je protestovao kod predstavnika velikih sila što ga Porta stavlja u istu ravan sa vazalnim kneževinama. U tom smislu pisao je i Ulisku Barbolaniju, italijanskom poslaniku u Carigradu. Interesujući se za moguće posljedice incidenta, Barbolani je od velikog vezira

³ *Atti parlamentari, Camera dei deputati*, „Tornata del 20 luglio 1862”, Roma, 1862, str. 3458–3460.

⁴ *Glas Crnogorca*, 19/31. maj 1873, str. 5; Tatjana Koprivica, „Crna Gora i međunarodne izložbe u drugoj polovini XIX i početkom XX vijeka”, *Istorijski zapisi*, 2/2010, str. 217–238.

⁵ Knjaz Nikola je putovao sa knjeginjom Milenom i ćerkama Zorkom i Milicom. U knjaževoj pratnji bili su vojvoda Petar Vukotić i ađutant Stanko Radonjić. Od Kotora do Dubrovnika putovali su ratnim brodom *Taurus* koji je na raspolaganje stavila austrijska vlada, a od Dubrovnika do Brindizija ruskim bojnim brodom *Rjurik* koji je za crnogorskog knjaza poslala ruska carica. Poseban tretman knjaz je imao i prilikom nastavka puta jer mu je carica stavila na raspolaganje svoj privatni vagon. *Glas Crnogorca*, 21. april / 3. maj 1873, str. 3–4; Knjaževa porodica provela je nekoliko dana u Napulju i Sorentu, uživajući pažnju ruske carice koja ih je 29. aprila pozvala na proslavu carevog imendana, a nešto kasnije priredila i ručak u čast crnogorske knjaževske porodice. — *Glas Crnogorca*, 28. april / 10. maj 1873, str. 3.

dobio uvjeravanja da nije bilo namjere da se postojeći odnosi između Porte i Crne Gore mijenjaju.⁶

Godine 1873. Italija nije bila zainteresovana ni za kakve veće promjene u stavu prema Crnoj Gori. Mada su bili svjesni faktičkog nezavisnog položaja Crne Gore, nijesu se trudili da ga na bilo koji način sankcionišu. Italija je željela mir na Istoku i zvanična politika nije sa simpatijama gledala na mogućnost nemira koje bi izazvala Crna Gora. Pored oportunističkih motiva, izvjesnog uticaja, ako ne na politiku, a ono na retoriku vlade, imala je činjenica da je Italija nastala kao rezultat nacionalnog oslobođenja i da su ideje Macinija i Garibaldija uživale izvjesnu popularnost.

Interesovanje za posjetu knjaza Nikole Italiji pokazao je turski poslanik u Rimu, Serkis Efendija, koji je tvrdio da italijanski kralj crnogorskog knjaza može primiti samo posredstvom turskog poslanstva. U italijanskom ministarstvu spoljnih poslova smatrali su da je ovaj zahtjev formalno utemeljen u protokolu Pariskog kongresa. Kako je Italija držala do svog statusa evropske sile, odnosno sile koja je garantovala integritet i prava Turske carevine, nije mogla lako da se ogriješi o akt međunarodnog kongresa na čijim odlukama je bila utemeljena takva njena pozicija. Sa druge strane, u Rimu su vodili računa i o činjenici da Rusija, kao jedna od velikih sila, tretira Crnu Goru kao nezavisnu. Želeći da uskladi svoje držanje o ovom pitanju sa drugim silama, italijanski ministar spoljnih poslova Emilio Viskonti Venosta tražio je od italijanskog poslanika u Beču Karla Feličea di Robilana da se informiše o stavu tamošnje vlade, odnosno njenog ministra spoljnih poslova grofa Djule Andrašija.⁷

Andrašijev odgovor italijanskom poslaniku ne samo da je potvrdio namjeru da crnogorski knjaz u Beču, u skladu sa ranijom praksom, bude primljen bez turskog posredovanja, već je pokazao i zainteresovanost Beča da Italija zauzme isti stav. U neslužbenom razgovoru sa italijanskim predstavnikom Andrašija je ocijenio da Turska nema osnove da pretenduje na Crnu Goru i da Austrija ne namjerava da je gura u njeno naručje.⁸

⁶ *Crna Gora u spoljnoj politici Italije 1861–1881, tom I, Od osnivanja Italijanskog konzulata u Skadru do razgraničenja Crne Gore na osnovu Berlinskog ugovora: 1861–1881, prvi dio 1861–1875 [Montenegro nella politica estera d'Italia, Volume I, Dall'istituzione del Consolato d'Italia a Scutari fino alla delimitazione del Montenegro secondo il trattato di Berlino: 1861–1881, parte prima 1861–1875]*, ur. Ljiljana Pejković-Aleksić, Slavko Burzanović, Podgorica, Istorijski institut, 2011. (=CGSPI), № 229, *Barbolani a Viscnoti Venosta*, Constantino-poli, 5 aprile 1872, str. 389–391.

⁷ CGSPI, № 235, *Visconti Venosta a Di Robilant*, Roma, 9 maggio 1873, str. 397.

⁸ U kontekstu tretmana knjaza Nikole na bečkom dvoru Andrašija je pomenuo i Prusku kao silu koja ima isti stav prema crnogorskom vladaru. U to vrijeme Pruska je bila dio uje-

Mada je bilo jasno da crnogorski knjaz neće prihvatiti da italijanskom suverenu bude predstavljen u prisustvu turskog poslanika, ovaj je, ipak, preko ministra Viskontija Venoste zamolio italijanskog kralja da knjaza Nikolu primi u audijenciju dan nakon njegovog dolaska u Rim. Svojim manevrom Serkis Efendija htio je da potvrdi turske pretenzije na Crnu Goru i istovremeno sazna pod kojim uslovima će crnogorski knjaz biti primljen na dvoru. Italijanski kralj Viktor Emanuel II, koji je upravo u to vrijeme odlazio za Napulj, nije želio da svoju odluku saopšti ni turskom poslaniku, ni svom ministru spoljnih poslova. Želio je da ovom prilikom potvrdi princip da kralj nezavisno odlučuje hoće li nezvanično primiti bilo koju domaću ili stranu osobu. Knjazu Nikoli, koji ga je preko ađutanta zamolio za prijem, italijanski kralj je odgovorio nakon povratka iz Napulja, i to direktno preko svog ađutanta, ne obavještavajući turskog poslanika ni o danu, ni o satu prijema crnogorskog knjaza.

Ministru Venosti preostalo je samo da razmotri konsekvence ovog akta u ravni tursko-italijanskih diplomatskih veza. Venosta je procijenio da Porta u aktuelnom trenutku neće željeti da potencira pitanje prava koja polaže na Crnu Goru. U instrukcijama za Enrika Kovu, italijanskog otpravnika poslova u Carigradu, on podsjeća da je tačno da je pomenuta prava na Pariskom kongresu isticao turski ministar Ali-paša, što je zapisano u kongresnom *Protokolu* br. 15, ali da je riječ o jednostranoj izjavi koja ne obavezuje ostale sile. Viskonti Venosta podsjeća da Pariski ugovor definiše zavisan politički status Moldavije, Vlaške i Srbije, i u tom dijelu ne pominje Crnu Goru, a ne pominju je ni trgovački ugovori Turske sa evropskim državama, koji, međutim, sadrže klauzule o Srbiji, Vlaškoj i Moldaviji. Viskonti Venosta analizirao je i diplomatska akta relevantna za tursko-crnogorski sukob 1862. godine i uslove koje je tada Porta postavila Crnoj Gori. Zaključak italijanskog ministra bio je da se Crna Gora zbog svog geografskog položaja nalazi u posebnoj situaciji prema Turskoj, koja je iskoristila vojničke pobjede da uspostavi vojnu službenost na teret Crne Gore, ali da ta službenost nije izmijenila politički položaj Knjaževine, koja nije podvrgnuta plaćanju poreza Turskoj, niti investituri Porte za njenog knjaza.

Svoja razmatranja Viskonti Venosta poslaniku u Carigradu nije prenosio kako bi se upuštao u raspravu sa Portom, već da bi u slučaju da sama Porta insistira, italijanski predstavnik bio upućen u materiju i mogao da pokaže da Italija nije olako postupila. Kova je dobio instrukcije u slučaju da ne bude mo-

dinjenog Njemačkog carstva, pa je moguće da je Di Robilan u svom izvještaju konfundirao Russia i Prussia. — *CGSPI*, № 236, *Di Robilant a Visconti Venosta*, Vienna, 10 maggio 1873, str. 398–399.

gao da izbjegne rasprave na ovu temu, da naglasak stavi ne na politički, nego na ceremonijalni aspekt.⁹

Knjaz Nikola je 6. maja otputovao iz Napulja za Rim i prvog dana po dolasku u italijansku prestonicu susreo se sa Viktorom Emanuelom II.¹⁰ Primljen je u privatnu audijenciju na za njega zadovoljavajući način.¹¹ U Rimu je boravio pet dana, da bi potom sa svojom pratnjom produžio za Firencu, a onda dalje za Milano i Beč.¹² U Beč je crnogorski knjaz stigao 25. maja a dva dana kasnije primio ga je car Franc Josif po protokolu predviđenom za suverene vladare. Tokom svog boravka u Beču knjaz Nikola susreo se i sa ruskim carem Aleksandrom II Romanovim i njegovim ministrom spoljnih poslova Gorčakovim.

Ruski poslanik u Beču bio je zadovoljan srdačnim i ljubaznim prijemom knjaza Nikole kod italijanskog kralja. Di Robilan je izvijestio vladu u Rimu o nezadovoljstvu svog turskog kolege zbog prijema crnogorskog knjaževskog para na bečkom dvoru. On objašnjava austrijsko držanje u toj prilici činjenicama da knjaz ne plaća tribut Porti, niti je ikada, poput kneževa Srbije i Rumunije, prihvatio feudalnu zavisnost prema sultanu. Izvjesnu sjenku na boravak crnogorskog knjaza u Italiji bacio je postupak princeze od Pijemonta koja je crnogorskom knjazu poziv za audijenciju poslala posredstvom turskog poslanstva. Di Robilan je od Venoste tražio instrukcije za slučaj da prilikom dolaska ruskog cara u Beč bude priče o postupku princeze od Pijemonta.¹³

Knjažev boravak u Italiji i Beču crnogorski poluzvanični list *Glas Crnogorca* pratio je sa više tekstova u kojima je afirmativno pisano o raznim manifestacijama prijateljstva iskazanim prema knjazu Nikoli i njegovoj zemlji.¹⁴

⁹ CGSPI, № 237, *Visconi Venosta a Cova*, Roma, 15 maggio 1873, str. 399–402.

¹⁰ *Glas Crnogorca*, 28. april/10. maj 1873, str. 3.

¹¹ CGSPI, № 238, *Artom a Di Robilant*, Roma, 22 maggio 1873, str. 404.

¹² *Glas Crnogorca*, 19/31. maj 1873, str. 5.

¹³ CGSPI, № 239, *Di Robilant a Visconi Venosta*, Vienna, 29 maggio 1873, str. 404–405.

¹⁴ Izvještač *Glas Crnogorca* piše kako je knjaz tokom čitavog ovog putovanja nailazio na srdačan doček italijanskog naroda. Knjaz je u Bari došao 11/23. aprila oko deset sati naveče. Stanovništvo grada sjutra dan je masovno pozdravilo knjaza. U pratnji upravitelja grada (gradonačelnik) i katoličkog sveštenstva knjaz je prisustvovao svečanoj službi u Crkvi Sv. Nikole. Tu je ruskom brodskom svešteniku u znak pažnje prema crnogorskom knjazu biskup Barija dozvolio da činodjestvuje. Službu je uveličalo gromoglasno crkveno pojanje ruskih vojnika. Nakon toga, masa naroda, građanske vlasti i sveštenstvo otpratili su knjaza na željeznicu. — *Glas Crnogorca*, 19/31. maj 1873, str. 5.

Izvjescu pažnju knjaževom putovanju posvetile su i italijanske i austrijske novine.¹⁵

Komentarišući moguće posljedice diplomatskog uspjeha koji je crnogorski knjaz postigao posjetama i viđenjima sa italijanskim, austrijskim i ruskim suverenima, Berio ocjenjuje da su se u crnogorskoj knjaževini javile nove nade i da se može očekivati da će se stanovništvo i vlada uzdržavati od neumjerenih postupaka. U italijanskoj diplomatiji pojavile su se sumnje da je u toku novi pokušaj zbližavanja Austrougarske i Crne Gore. Nakon austrijske novčane pomoći za izgradnju puta od Kotora do Cetinja, novi znak naklonosti Beča prema Crnoj Gori bila je intervencija generala Gavrila Rodića, guvernera Dalmacije, kod skadarskog valije kome se general obratio pismom sa sugestijom da turska vlada Crnoj Gori ustupi Spič. U razgovoru sa italijanskim konzulom Berijom, skadarski valija je pokušao da ovaj manevar tretira više kao posljedicu slovenskih simpatija generala Rodića, sugerišući ironično austrijskoj vladi, ako već toliko brine o Crnoj Gori, da joj ona ustupi Kotor koji za Crnu Goru ima mnogo veći značaj. Berio je bio u nedoumici da li je Rodićevo pismo bilo probni balon u politici rasparčavanja Turske, čemu bi uvećanje teritorije Crne Gore išlo u prilog, a što bi pomoglo i ostvarivanje austrougarskih ambicija prema Bosni.¹⁶

Tokom svog službovanja u Skadru konzul Berio je u više navrata, sa dosta posvećenosti, pa moglo bi reći i strasti, razmatrao moguće geopolitičke promjene na Balkanu. Protivio se crnogorskoj, opšteslovenskoj i grčkoj ekspanziji na račun Albanije. Smatrao je da zajedno sa Italijom nezavisna ujedinjena Albanija omogućava kontrolu ulaza u Jadransko more i pogoduje očuvanju italijanskih interesa na Jadranu. Vrenje koje je u jesen 1873. godine bilo primjetno među Mirditima za italijanskog konzula bilo je povod za pravljenje dugoročnih geopolitičkih projekcija o albanskim teritorijama, pa je tražio dozvolu od svoje vlade da podstakne albansko okretanje Rimu.¹⁷

¹⁵ *Glas Crnogorca* izvještava da je put crnogorskog knjaza i knjeginje u Beč izazvao interesovanje strane štampe. Citira list *Perseveranza* koji je pisao o knjaževoj posjeti palati Gandini-Bunja u Vilafranki, gdje su 1859. francuski i austrijski car imali istorijski susret. Knjaz je sa pratnjom prisustvovao i vojničkim vježbama na Marsovom polju, a napravio je izlet i do Kustoce. *Perseveranza* piše da knjaz i knjeginja putuju inkognito, odjeveni na italijanski način. Opisuje njihovu otmenost, ljepotu i knjaževo dobro poznavanje italijanskog jezika. Crnogorski knjaz je prilikom odlaska dao izjavu u kojoj veliča susret sa italijanskim kraljem i kraljicom, kao i značaj mjesta koje je posjetio. — *Glas Crnogorca*, 26. maj / 7. jun 1873, 2–3.

¹⁶ CGSPI, № 240, *Berio a Visconti Venosta*, Scutari, 5 agosto 1873, 406–407.

¹⁷ CGSPI, № 241, *Berio a Visconti Venosta*, Scutari, 28 ottobre 1873, 407–410.

U Rimu nijesu podržali ovakvu inicijativu. Beriju je odgovoreno da „opšta situacija nalaže i onim državama koje uživaju mnogo veću slobodu akcije od Italije veliku uzdržanost u pitanjima koja se odnose na Tursku. Vlada ne bi odobrila držanje koje se ne bi zasnivalo na osjećanju da Italiju nije neophodno obavezivati u toj stvari.”¹⁸

Crnogorski agent u Skadru Rade Plamenac okupiranost konzula Berija situacijom među Mirditima tumačio je kao akciju Italije motivisanu željom da se prvom zgodnom prilikom dio Albanije pripoji Italiji.¹⁹

Posjeta knjaza Nikole Italiji i kralju Viktoru Emanuelu II imala je za posljedicu odluku italijanske vlade da svog konzula u Skadru posebno akredituje kod crnogorskog vladara. Bernandu Beriju, koji je na položaj konzula u Skadru postavljen u proljeće 1873. godine i u okviru svojih dužnosti izvještavao o prilikama u Crnoj Gori, tretiranoj kao sastavni dio italijansko-skadarskog konzularnog distrikta, krajem novembra 1873. godine iz Rima su poslata posebna akreditivna pisma za položaj italijanskog kraljevskog konzula kod knjaza Crne Gore. Beriju je prepušteno da sam izabere trenutak kada će otići na Cetinje da se predstavi knjazu.²⁰

On je pismom od 27. decembra 1873. godine obavijestio knjaza da je, pored toga što je imenovan za konzula u Albaniji, imenovan i za konzula u Crnoj Gori. Pravdao se da nije ranije došao na Cetinje da se predstavi u tom svojstvu zbog kašnjenja akreditivnih pisama iz Rima, najavljujući skori dolazak na Cetinje.²¹

Planirana posjeta nije brzo realizovana, a počela je da dobija i razmjere incidenta. Na svoje pismo knjazu Berio nije dobio nikakav odgovor, pa se počet-

¹⁸ CGSPI, № 242, *Visconti Venosta a Berio*, Roma, 7 novembre 1873, 410–411; Isto, № 244, *Artom a Berio*, Roma, 22 novembre 1873, 412–413.

¹⁹ CGSPI, № 245, *Rade Plamenac Iliji Plamencu*, Skadar, 12. decembar / 30. novembar 1873, 413–414.

²⁰ CGSPI, № 243, *Artom a Berio*, Roma, 20 novembre 1873, str. 411.

²¹ „Gospodaru, Njegovo Visočanstvo kralj, moj uzvišeni gospodar, blagoizvolio me je naimenovati za njegovog konsula u Albaniji i ja sam preduzeo moju dužnost. Pošto sam istovremeno naimenovan i za konsula u Crnu Goru jako sam želio da što prije dođem na Cetinje da izrazim moje poštovanje V. Visočanstvu ali zakašnjenje pisma Nj. E. Ministra spoljnih poslova sa kojima sam akreditovan kod V. Visočanstva spriječilo me je do sad da ispunim moju dužnost. Neka me V. Visočanstvo izvini a nadam se da ću, kroz kratko vrijeme imati čast predati mu moja akreditovana pisma i bit tumač osjećaja vlade Nj. Veličanstva a tako isto i italijanskog naroda. Istovremeno imaću priliku da izrazim moje želje za sreću i slavu vaše dinastije i za sreću jedne simpatične zemlje koja je, pod vođstvom V. Visočanstva, tek što je izašla iz jednog teškog rata, krenula putem civilizacije. B. Berio”. — CGSPI, № 246, *Berio knjazu Nikoli*, Skadar, 27 decembar 1873, str. 415.

kom aprila 1874. zbog toga požalio crnogorskom agentu u Skadru, iskazujući nedoumicu oko preduzimanja ovoga puta. Da bi smirio Berijevu uvrijeđenost, Plamenac je izmislio kako je upravo dobio nalog sa Cetinja da mu zvanično saopšti da će biti dobro primljen i da na put može poći kada god poželi.²² Berio je najavio da će posjetiti Cetinje ubrzo nakon Uskršnjih praznika, ali se tamo pojavio tek posljednjih dana septembra, dakle, nakon gotovo pola godine.²³

Italijansko interesovanje za crnogorska pitanja početkom 70-ih godina XIX vijeka, sudeći po italijanskoj diplomatskoj prepisci, bilo je veće nego što su Italijani željeli da pokažu na diplomatskoj sceni.²⁴

Tokom proljeća 1874. godine Berio je ponovo izvještavao o kontaktima Crne Gore i Austrije, kao i o knjaževoj namjeri da umjesto lične vladavine uspostavi vladu, što je prema Berijevoj ocjeni bio „nov podsticaj ka osamostaljenju Knjaževine, jedna nova potvrda njene autonomije i nezavisnosti, i nov napredak na putu prosvijećenosti i građanskog društva.”²⁵

²² Slavko Burzanović, „Nekoliko izvještaja crnogorskog agenta u Skadru Rada Turova Plamenaca”, *Arhivski zapisi*, 1–2/2005, 165–184.

²³ *Glas Crnogorca* donio je kratku vijest da je skadarski konzul Berio „predao Nj. SV. našem knezu svoju vjerovnicu kao zastupnik italijanski pri knezevskom dvoru.” Nakon četiri dana boravka na Cetinju preko Rijeke Crnojevića vratio se u Skadar. — *Glas Crnogorca*, 16. septembra 1874, str. 3.

²⁴ Kao ilustracija može da posluži ponašanje konzula Berija prilikom incidenta koji je u tursko-crnogorskim odnosima nastao zbog odbijanja turskih vlasti da puste brodić knjaza Nikole da iz Bojane uplovi u Skadarsko jezero. Italijanski konzul nije odobravao smetnje koje turska vlada pravi slobodnoj plovidbi Bojanom i Skadarskim jezerom, ali je ostao uzdržan i nije se pridružio akciji ruskih i austrougarskih predstavnika u Carigradu ovim povodom. Da nije bilo riječi o italijanskom zanemarivanju ovog problema svjedoče procjene da bi slobodna plovidba donijela koristi malim brodovima iz Pulje, posebno u slučaju otvaranja rudnika i krčenja šuma u Albaniji, te da bi uz izvođenje ne mnogo skupih radova na produbljanju Bojane plovidba bila moguća i za brodove osrednje nosivosti. — *CGSPI*, № 247, *Berio a Visconti Venosta*, Scutari, 8 gennaio 1874, str. 416–417. Pitanje plovidbe crnogorskog broda dobilo je dodatnu dimenziju zbog pretenzije Turske da crnogorska plovila mogu cirkulisati po jezeru samo pod turskom zastavom; *Ibid.*, № 248, *Berio a Visconti Venosta*, Scutari, 7 febbraio 1874, str. 418–419; Isto, № 249 *Berio a Visconti Venosta*, Scutari, 21 febbraio 1874, str. 419–420.

²⁵ *CGSPI*, № 252, *Berio a Visconti Venosta*, Scutari, 28 aprile 1874, str. 423–424. Svoje informacije iz Crne Gore Berio je smatrao pouzdanim jer je jedan od njegovih izvora bio knjažev ađutant s kojim su ga vezivali prijateljski odnosi. — *CGSPI*, № 250, *Berio a Visconti Venosta*, Scutari, 17 marzo 1874, str. 420–421.

BIBLIOGRAFIJA

Izvori

- [1] Aleksić-Pejković, Ljiljana, Burzanović, Slavko (ur.) (2011). *Crna Gora u spoljnoj politici Italije 1861–1881, tom I, Od osnivanja Italijanskog konzulata u Skadru do razgraničenja Crne Gore na osnovu Berlinskog ugovora: 1861–1881, prvi dio 1861–1875 [Montenegro nella politica estera d'Italia, Volume I, Dall'istituzione del Consolato d'Italia a Scutari fino alla delimitazione del Montenegro secondo il trattato di Berlino: 1861–1881, parte prima 1861–1875]*, Podgorica: Istorijski institut.
- [2] *Atti parlamentari, Camera dei deputati* (1862). „Tornata del 20 luglio 1862”, Roma.

Štampa

- [3] *Glas Crnogorca*, Cetinje, 1873.

Literatura

- [4] Burzanović, Slavko (2005). „Nekoliko izvještaja crnogorskog agenta u Skadru Rada Turova Plamenaca”. *Arhivski zapisi*, 1–2: 165–184.
- [5] Koprivica, Tatjana (2010). „Crna Gora i međunarodne izložbe u drugoj polovini XIX i početkom XX vijeka”. *Istorijski zapisi* 2: 217–238.
- [6] Pavićević, Branko (1963). *Crna Gora u ratu 1862. godine*, Beograd: Istorijski institut — Prosveta.

Slavko BURZANOVIĆ

LA POSIZIONE DELLA DIPLOMAZIA ITALIANA RISPETTO ALLA VISITA DEL PRINCIPE NICOLA PETROVIĆ NJEGOŠ A ROMA NEL 1873 E ALLA QUESTIONE DELL'INDIPENDENZA MONTENEGRINA

Riassunto

La visita del principe Nicola al re Vittorio Emanuele II a Roma, nella primavera del 1873, impose alla diplomazia italiana di applicare un preciso protocollo in occasione della visita del principe al Quirinale che le consentisse di esprimersi in maniera indiretta rispetto alla situazione internazionale dello Stato montenegrino e del suo principe. Nell'ambito della diplomazia italiana esisteva la consapevolezza dell'indipendenza di fatto del Montenegro, ma non vi era interesse a rendere l'Italia uno dei primi paesi europei che, con un atto formale o politico, avrebbe contribuito all'affermazione dell'indipendenza montenegrina. Visconti Venosta, Ministro degli Affari Esteri, si consultò a tal riguardo con gli ambasciatori italiani a Vienna e a Costantinopoli. La decisione finale fu presa dal re Vittorio Emanuele II che ricevette il principe Nicola in privato. La visita del principe Nicola in Italia fu un grande successo diplomatico del Montenegro e una delle conseguenze fu l'accreditamento di Bernardo Berri come rappresentante consolare italiano in Montenegro nel novembre del 1873.

Parole chiave: Italia, Montenegro, indipendenza, Nikola Petrović Njegoš, diplomazia